

kütüblerinin vakfiyedeki şartlara aykırı olarak beş günlüğüne bazı kitapların kütüphane dışına çıkmasına izin verdiklerinin ve bunun sonucu olarak da bir kısım kitapların kaybolduğunun tesbit edilmesi üzerine gerekli düzenlemeleri yapabilmek gayesiyle bir süre kapatılmıştı. Rebülevvel 1198'de (Şubat 1784) yapılan sayımda otuz sekiz kitabın kaybolduğu anlaşılmış, geri kalan 676 kitap hâfız-ı kütüblere teslim edilip gerekli tedbirler alındıktan sonra kütüphane tekrar hizmete açılmıştır (VGMA, nr. 639, s. 128-150).

Kuruluşundan sonra yapılan bazı başarılarla koleksiyonu zenginleşen Beşir Ağa Kütüphanesi bugün Süleymaniye Kütüphanesi'nde Beşir Ağa adıyla ayrı bir bölüm olarak muhafaza edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hacı Beşir Ağa'nın Çağaloğlu'ndaki Cami, Medrese, Zaviye ve Kütüphanesine ait 1158 Tarihli Vakfiyesi, Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa, nr. 682, vr. 105^b-118^a; *Hacı Beşir Ağa Evkafının Hazine Defteri*, VGMA nr. 19; nr. 639, s. 128-150; Halit Dener, *Süleymaniye Umumi Kütüphanesi*, İstanbul 1957, s. 38-39, tür.yer.; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 85-87, ayrıca bk. İndeks.

İSMAİL E. ERÜNSAL

BEŞİR AĞA KÜTÜPHANESİ

Dârüssaâde ağası
Hacı Beşir Ağa tarafından
Eyüp'teki dârülhadisinde
1735 yılında kurulan
kütüphane.

Beşir Ağa'nın İstanbul'da kurduğu bu ikinci kütüphane 1148'de (1735) düzenlenen vakfiyesine göre dinî ilimlerle ilgili küçük bir koleksiyondan meydana gelmiştir. Kütüphanede üç hâfız-ı kütüb ile bir kâtib-i kütüb görevlendirilmişti. Vakfiyede ayrıca hâfız-ı kütüblerden ikisinin medrese öğrencileri arasından seçilmesi istenmekte, diğer hâfız-ı kütübün ise medrese dışından âlim, fâzıl ve dindar bir kişi olması şart koşulmaktadır.

Kütüphanenin küçük koleksiyonu, 1156 (1743) yılında Râbia Hatun'un daha önce Ayasofya Kütüphanesi'ne vakfettiği kitapların bu kütüphaneye nakli ile oldukça zenginleşmiştir (VGMA, nr. 683, s. 187).

Beşir Ağa Kütüphanesi bugün Süleymaniye Kütüphanesi'nde Beşir Ağa (Eyüp) adıyla ayrı bir bölüm olarak muhafaza edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hacı Beşir Ağa'nın Eyüp'teki Medrese ve Kütüphanesinin 1148 Tarihli Vakfiyesi, VGMA, nr. 736, s. 1-11; nr. 683, s. 187; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 85, 144, 157, 168, 174, 179, 184, 187, 233, 238, 257.

İSMAİL E. ERÜNSAL

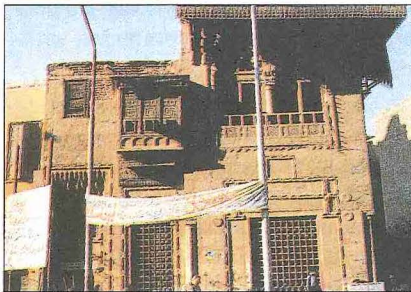
BEŞİR AĞA SEBİLKÜTTÂBİ

Dârüssaâde ağası
Hacı Beşir Ağa tarafından
Kahire'de yaptırılan
bir sebil ve mektep.

XIV. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak bilhassa Memlûklüler devrinde yaygınlaşan cami, medrese ve hankahların yola bakan köşelerinde iki katlı bir sebil inşasıyla üstünü sıbyan mektebi olarak kullanma geleneği daha sonraki yüzyıllarda da devam ettirilmiştir. "Sebil-küttâb" adıyla anılan ve Kahire'de pek çok örneği bulunan bu tarz yapılar Osmanlılar devrinde de inşa edilmiştir. Beşir Ağa Sebili bunun günümüze intikal eden bağımsız örneklerinden biridir.

Şâriu'l-Halîci'l-Mısri (eski Şâriu Derbi'l-cemâmîz) üzerinde, Sultan Mahmud Medresesi yanından bu caddeye inen Habbâniye sokağının keşiştiği köşede yer alan sebilin, benzerleri gibi suyun serin tutulması için iyi bir havalandırmaya imkân verecek şekilde iki cepheli olarak 1131'de (1719) inşa edildiği Türkçe kitâbesinden anlaşılmaktadır. Memlûk üslûbunda yapılan sebilin iki cephesi üzerindeki pencereleri, köşeli geçmeleri olan oymalı bir pervaz çerçevelemektedir. Mektebin bulunduğu üst kat, ortada mermer sütunlu ve her iki tarafta çift kemerli bir ahşap sayvanla nihayetlenmektedir. Binanın portalı, üstü köşeli biçimde düzenlenmiş mukarnaslı bir girinti teşkil etmekte olup oyma pervazla çevrelen-

Beşir Ağa Sebilküttâbı - Kahire / Mısır

miştir. Yanısı duvara gömülü bir sütun sebilin köşesini süslemektedir. Binanın en dikkat çekici özelliği, kuzey cephesinin kıvrımlı yol düzenlemesine uydurularak yapılmış kavisli bir cephe tanzimine sahip olması ile Şâriu'l-Halîci'l-Mısri'ye bakan cephesindeki pencereye bitişik olarak yapılmış alt kısmı şişkin bir istiridye kabuğu şeklindeki yekpâre mermer su haznesidir. Eski bir resminde görüldüğü üzere bu haznenin iki yanından dışarıya bir çıkıntı teşkil eden emzıklar yer almaktadır (bk. Hüseyinî, s. 208). Bu örnek emzikli sebiller için değişik bir numune teşkil eder.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Paşa Mübârek, *el-Hiştâ'ü't-Tevfikîyye*, Kahire 1983, III, 100; VII, 170; R. B. Parker v.dğr., *Islamic Monuments in Cairo-A Practical Guide*, Kahire 1985, s. 164, 329; Mahmud Hâmid el-Hüseyinî, *el-Esbiletü'l-Osmâniyye bi-medneti'l-Kâhire 1517-1798*, Kahire, ts. (Mektebetü Medbuli), s. 208-209; Mehmet Akkuş, "Osmanlı Dönemi Kahire Vakıf Eserlerindeki Türkçe Manzum Kitabeler", *VD*, XXII (1991), s. 383-420.

DORIS BEHRENS - ABOUSEIF

BEŞİR b. AKREBE

(بشير بن عقرية)

Ebü'l-Yemân Beşir (Bısr)
b. Akrebe el-Cühenî
(ö. 85 / 704)

Şahâbî.

Ne zaman ve nerede doğduğu bilinmemektedir. Çocukluk yıllarında babası Akrebe ile birlikte Hz. Peygamber'i ziyarete gitti; Peygamber de onu yanına oturup başını okşadı ve Bahîr olan adını Beşir'e çevirdi. Dilindeki kekemelik de Hz. Peygamber'in duasıyla geçti. Yaşlandığı zaman saçları ağardığı halde Hz. Peygamber'in elinin değdiği kısımların siyah kaldığı rivayet edilir. Babası Uhud Savaşı'nda şehid düşünce Hz. Peygamber Beşir'i ziyaret etti; onun ağlamakta olduğunu görünce, "Ağlama! Ben baban, Âişe de annen olsa istemez misin?" diyerek onu teselli etti.

Abdülmelik b. Mervân, Amr b. Saîd'i öldürdüğü gün Beşir'den kalkıp bir şeyler söylemesini istedi. Beşir de, "Ben Hz. Peygamber'in, sadece gösteriş ve riya için konuşmaya kalkışanı, Allah kıyamet günü riya ve gösteriş mevkiinde tutar, buyurduğunu işittim" (*Müsned*, III, 500) diyerek halifenin teklifini reddetme cesaretini gösterdi.

Daha sonra Filistin'e yerleşen Beşir, el-Filistîni nisbesiyle de anılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 500; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebrî*, II, 78; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 152; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 233; IV, 62; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 153.

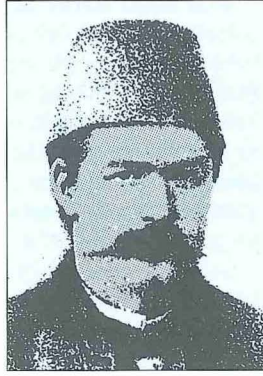

İSMAİL L. ÇAKAN

BEŞİR FUAD

(1852 [?] - 1887)

Fikir adamı ve tenkitçi.

Beşir Fuad

Maras ve Adana mutasarrıflıklarında bulunmuş olan Hurşid Paşa ile Giresunlu Memiş Paşa'nın kızı Habibe Hanım'ın oğlu olarak İstanbul'da dünyaya geldi. Anne ve baba tarafından Gürcü asıllıdır. Devrine göre seviyeli bir öğretim veren Fâtiî Rüşdiyyesi'nde beş yıl okuduktan sonra bir müddet babasının görevi dolayısıyla buldukları Suriye'de Halep Cizvit Mektebi'nde tahsil gördü. 1871'de Askerî İdâdî'den, 1873'te Mekteb-i Harbiyye'den mezun oldu. Aynı yıl Sultan Abdülaziz'in yaverliğine tayin edildi ve bu görevi üç yıl devam etti. Yaverlik unvanı üzerinde kalmak şartıyla gönüllü olarak 1875-1876 Sırp savaşına iştirak etti. Aynı şekilde yine gönüllü olarak Rus Harbi'ne (1877-1878) ve Girit isyanlarının bastırılması harekâtına da (1878) katıldı. Kolağası rütbesiyle Harbiye Levâzımât-ı Umûmiyye Dairesi Teftiş Komisyonu üyesi iken askerlikten istifa ederek kendisini tamamen yazı ve yayın hayatına verdi. Bir ara Dârüşşafaka Mektebi'nde fahri olarak öğretmenlik yaptı. Annesinin tutulduğu zihni bir hastalığa yakalanmak korkusuyla sefahat hayatına daldı. Bu yüzden, ailesinin geçimini teminde daha fazla zorluğa düşmemek için hayatına son verdiğini açıklayan bir mektup bırakarak 5 Şubat 1887'de intihar etti. Mektupta cesedini teşrih malzemesi olarak Tıbbiyye'ye hediye ettiğini yazmışsa da cenazesi Eyüp Sultan Kabristanı'na defnedilmiş, ancak mezarı daha sonra kaybolmuştur. Hayatında olduğu gibi ölümünden sonra da şahsiyeti ve intiharı üzerine, hükümetin müdahalesini gerektirecek münakaşalar olmuştur.

Beşir Fuad'ın, 1883 sonlarından başlamak üzere, intiharına kadar geçen dört yıllık kısa fakat çok yoğun bir yazı hayatı olmuştur. Önce Mustafa Reşid'in çıkardığı *Envâr-ı Zekâ* mecmuasında telif ve tercüme yazıları çıktı, daha sonra birkaç arkadaşıyla *Hâver* dergisini çıkarmaya başladı. 1884'te hemen tama-

miyla fennî konulara dair yazıların neşredildiği *Güneş* dergisinin imtiyazını satın aldı. On iki sayı çıkabilen *Güneş*, mukaddimesine göre, Osmanlı gençlerinin çağdaş müsbet ilimlere ve fennî gelişmelere yabancı kalmamasına çalışacaktı. 1884 yılının sonlarına doğru Türkiye'nin en eski özel gazetesi olan *Ceride-i Havâdis*'in islah edilmesi teşebbüsüne geçilince bu maksatla başmuharrirliğine Beşir Fuad getirildi. Buradaki idareciliği ve yazarlığı da bir buçuk ay sonra, hükümet kararıyla gazetenin kapatılması üzerine sona erdi. Son yıllarında *Tercümân-ı Hakikat* ve *Sâadet* gazetelerinde çeşitli konularda makaleleri yayımlandı.

Beşir Fuad doğrudan doğruya edebî türde eser vermiş olmadığı için edebiyat tarihlerinde yer almamıştır. İntiharı, bu intiharı sebep olduğu tartışmalar ve bu konu üzerinde zamanında konulan yayın yasağı da Beşir Fuad'ın uzun süre unutulmasına sebep olmuştur. Halbuki edebî türlerde eser vermemesine rağmen edebî tenkit alanında getirdiği dikkate değer görüşler, fikrî ve felsefî alanda devrin aydınlarına göre sahip olduğu kültür seviyesi, ona son devir Türk fikir tarihinde önemli bir yer verilmesini gerektirir.

Beşir Fuad üç Batı dilini (Fransızca, İngilizce ve Almanca) tercüme yapacak ve bu dillerin öğretimiyle ilgili metot kitapları yazacak kadar iyi biliyordu. Bunun dışında edebiyata, özellikle şiire ve şiirde hayalperestliğe karşı menfi bir tavır takınması, devrinde pek çok edebiyatçının kendisine düşmanlık göstermesine sebep olmuştur. Buna rağmen kendi nesli içinde belki de tek örnek olarak bu üç yabancı dili bilmesi, müsbet ilimler ve felsefe sahalılarında küçümsenmeyecek seviyedeki mâlumâtı, onu devir içinde farklı bir şahsiyet haline getirmiştir. Müsbet ilimlere, dil konularına, as-

kerliğe, felsefeye ve edebiyata dair kitap ve makalelerinin ortak tarafı, hissiliğe ve hayalciliğe karşı olması, buna mukabil akılcı, materyalist ve pozitivist bir dünya görüşünü aksettirmesidir.

Oldukça kısa süren yazı hayatında çeşitli konularda 200'den fazla makale, telif-tercüme on altı kitap neşreden Beşir Fuad, Ahmed Midhat ve Muallim Nâci ile edebî musahabeler, Nâmîk Kemal ve Menemenlizâde Mehmed Tâhir ile zaman zaman şiddetli polemığe varan münakaşalar yapmıştır. Bu münakaşalar onun kendi nesli içinde olduğu kadar sonrakilere de örnek teşkil edecek objektif tenkit ve münazara usulünü ortaya koyar. Osmanlı aydınlarının çoğu Zola, Daudet, Dickens, Flaubert, Comte, Büchner, Spencer, D'Alembert, De la Mettrie, Chambers, Diderot, Claude Bernard, Ribaut, Tarde gibi Batılı düşünür ve edipleri ilk defa Beşir Fuad'ın kitap ve yazılarıyla tanışmışlardır. Bu isimleri birbirine bağlayan ortak vasıflar da edebiyatçıların realist-natüralist bir çizgide, filozof ve mütefekkirlerin ise rasyonalist, pozitivist, materyalist ve ansiklopedist oluşlarıdır. Batı edebiyatından ve düşünce tarihinden getirdiği bu isimler Beşir Fuad'ın şahsında tesadüfî olarak birleşmiş değildir. Makalelerinden bir edebiyat aleyhtarı olduğu anlaşılan Beşir Fuad, edebiyatın ancak gerçeğe, müsbet ilimlere hizmet etmesi şartıyla makbul olduğu kanaatinde idi. Ona göre estetik açısından hiçbir değeri olmayan şiir eğercçeklere uygunsu en güzel şiirdir. Beşir Fuad, Victor Hugo hakkında yazdığı ve Türk edebiyat tarihinde yazılmış ilk tenkidli monografi sayılabilecek küçük fakat önemli eserinde, çağdaşı olan Türk yazarlarının istisnasız büyük üstat kabul ettikleri Hugo'yu ve romantizmi tenkit ederek onun karşısına gerçek bir romancı olarak Zola'yı ve natüralizmi koyar.

Beşir Fuad'ın bazı yazılarında materyalizmi de benimsemediğini belirtmesi, sadece bütün felsefî sistemlere karşı oluşunun tabii bir sonucudur. Yoksa yazılarının genel havası, bilhassa çağdaşı olan Alman materyalist filozofu Büchner'den övgüyle bahsedışı, onun belki bir sistem olarak değil fakat bir doktorin olarak materyalizme yakınlığını gösterir. Voltaire hakkında kaleme aldığı diğer bir monografisinde ve bu kitabın sebep olduğu tartışmalarda da bu düşünceleriyle beraber skolastik zihniyeti yıkip yerine akılcılığın, sonra bir adım da-